

PREVODITELJI ZNAKOVNOGA JEZIKA – KAKO IH VIDE KORISNICI USLUGE PREVOĐENJA

SANJA TARCZAY¹, LJUBICA PRIBANIĆ²

¹Hrvatski savez udruga gluhoslijepih osoba „Dodir“, Vodnikova 8, 1000 Zagreb

²Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za oštećenja sluha,
Borongajska 83f, 10000 Zagreb, e-mail: ljubica@erf.hr

Primljeno: 16.4.2014.

Prihvaćeno: 4.6.2014.

Izvorni znanstveni rad

UDK: 376.1-056.263

Sažetak: Ovim preliminarnim istraživanjem željelo se ispitati stavove gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba prema prevoditeljima hrvatskoga znakovnog jezika (HZJ) u odnosu na njihove jezične kompetencije, etiku ponašanja tijekom prevođenja i osobne značajke samog prevoditelja. Ispitani su stavovi prema etičkim standardima koje prevoditelj treba poštovati tijekom prevođenja gluhoj ili nagluhoj osobi, a posebno u situaciji kada prevodi osobi sa stečenim dvostrukim senzoričkim oštećenjem – gluhoslijepoj osobi. Korisnicima usluge prevoditelja znakovnog jezika nije svejedno tko im i kako prevodi. Oni žele profesionalne stručne prevoditelje znakovnoga jezika što podrazumijeva visoku razinu kompetentnosti u najmanje dva jezika (znanje jezika i o jeziku), u našem slučaju to je HZJ i hrvatski govorni jezik, te dobro poznavanje (teorijsko i praktično) obje kulture i strogo pridržavanje etičkih principa struke.

Budući da se ispitanе skupine korisnika usluge prevođenja znakovnog jezika statistički značajno razlikuju u odgovorima, što je utvrđeno diskriminativnom analizom i donekle potvrđeno univarijantnom analizom varijance i post hoc analizom, ova bi pilot studija trebala poslužiti za daljnja detaljnija istraživanja odnosa pružatelja usluge prevođenja i primatelja te iste usluge – pripadnika zajednice gluhih ili zajednice gluhoslijepih osoba.

Ključne riječi: prevoditelj znakovnog jezika, hrvatski znakovni jezik (HZJ), gluhe, nagluhe, gluhoslijepе osobe

UVOD

Potpun pristup informacijama i komunikacija između pripadnika različitih kultura i govornika različitih jezika, u ovom slučaju pripadnika zajednice gluhih¹ i zajednice gluhoslijepih osoba s jedne strane, a s druge strane zajednice čujućih, ne bi bila moguća bez stručnog komunikacijskog posrednika – prevoditelja znakovnoga jezika.

Međutim, kada u nešto toliko delikatno kao što je međuljudska komunikacija ulazi posrednik između sugovornika realno je očekivati barem neznatne poteškoće izražene iz perspektive svake od triju strana: najmanje dva sugovornika i prevoditelja. Upravo je stoga važno razumjeti posebnu ulogu komunikacijskog posrednika – prevoditelja ili kako ga još možemo nazvati – prevoditelja/tumača, kada su u komunikaciji s jedne strane čujuće osobe, a s

druge strane gluhe ili gluhoslijepе osobe. Stoga je ovaj rad preliminarni pokušaj da se dobije odgovor na pitanja koja „muče“ gluhe i gluhoslijepе osobe, pripadnike zajednice gluhih, odnosno gluhoslijepih, u situaciji primanja informacija i komuniciranja posredovanjem prevoditelja hrvatskog znakovnoga jezika i drugih modaliteta komunikacije prilagođenih individualnim potrebama gluhih i gluhoslijepih osoba.

U profesionalnom pristupu prevoditeljskoj struci, posebno u prevođenju sa/na hrvatski znakovni jezik (HZJ), poštovanje i pridržavanje etičkih načela profesije jedan je od najvažnijih čimbenika bez kojega prevoditelj HZJ-a ne može biti dobar u svome poslu ili se čak ne bi smio baviti tom djelatnošću bez obzira na tečnost u oba jezika i znanje o tehnikama prevođenja. Tijekom prevođenja sa/na znakovni jezik gluhi i gluhoslijepi korisnici *nema-*

¹ Pripadnici zajednice gluhih su gluhe i nagluhe osobe koje imaju *identitet* gluhe osobe i koji preferiraju *nacionalni znakovni jezik* kao osnovno sredstvo komunikacije.

ju mogućnost direktnog uvida u rad prevoditelja, što nije slučaj tijekom prevođenja govornih jezika, gdje čujućí korisnici prevoditeljskih usluga imaju direktan uvid i mogućnost djelomične kontrole rada prevoditelja (neverbalni aspekti govora, jezika i konteksta). Upravo nemogućnost direktnog uvida gluhih, a posebno gluhoslijepih korisnika u rad prevoditelja, može dovesti korisnika u nelagodnu pa čak i frustrirajuću situaciju te izazvati nesporazume, a zatim i nepovjerenje prema prevoditelju (De Wit, 2008; Kemp, 1998).

Dean i Pollard (2005) ističu da korisnici usluge prevoditelja znakovnoga jezika ne znaju mnogo o tome što prevoditelji stvarno prevode, koliko dobro prevode i kako sami korisnici mogu djelotvornije surađivati s prevoditeljima da bi se njihova usluga poboljšala. Prevoditelji znakovnoga jezika trebaju biti eksperti u komunikaciji, a korisnici usluge – gluhe, gluhoslijepa osobe i čujućí sugovornik/ci – trebali bi imati osnovna etička znanja o trijadičkom odnosu tijekom prevođenja. Iako u Republici Hrvatskoj profesija *prevoditelj znakovnoga jezika* još nije priznata, ne možemo reći da na našim prostorima nema prevoditeljske djelatnosti za gluhe i gluhoslijepa osobe. Naprotiv, već dugi niz godina djeluju različiti prevoditelji HZJ-a ponekad više kao „pomagači“ koji su često čujuća djeca gluhih/gluhoslijepih roditelja, bliži članovi obitelji ili prijatelji gluhih/gluhoslijepih osoba koji znaju osnove HZJ i/ili komunikacijske sustave prilagođene preferenciji pojedine gluhe/gluhoslijepa osobe. Zadnjih petnaestak godina sve je više prevoditelja HZJ-a koji su na tečajevima naučili jezik, ponešto o procesu prevođenja, malo o kulturi gluhih, a još manje stekli metajezika znanja (npr. o gramatici HZJ-a). No još uvijek postoji tradicionalno mišljenje da je dovoljno biti dijete ili član obitelji gluhe/gluhoslijepa osobe ili znati „znakove“ da bi osoba mogla postati prevoditelj HZJ-a. Postojanje nekvalificiranih prevoditelja HZJ-a osim što je odraz nedovoljnog broja boljih prevoditelja, odraz je i manjka kontrole i uvida u kvalitetu rada prevoditelja od strane korisnika te sustavnog uređenja prevodilačke službe na razini države.

Od 2007. godine u Hrvatskoj traje nastojanje oko izrade prijedloga Zakona o hrvatskome znakovnome jeziku (HZJ) i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba (radni naslov, u

proceduri). Provedba Zakona trebala bi omogućiti legalno pravo na primanje informacija, komunikaciju i edukaciju na HZJ-u i ostalim sustavima komunikacije, djeci i odraslim osobama s različitim stupnjevima oštećenja sluha te osobama s različitim funkcionalnim oblicima gluhoslijepoće. Priznavanjem znakovnog jezika u mnogim državama svijeta, gluhe i gluhoslijepa osobe postaju svjesne i ponosne na „svoj“ znakovni jezik i smatraju se pripadnicima jezične i kulturne manjine (Padden i Humphries, 1988). I u nas je sve više osviještenih gluhih i gluhoslijepih osoba koje se smatraju pripadnicima manjinske jezične zajednice i koje očekuju zakonsko prepoznavanje i priznavanje HZJ-a i ostalih sustava komunikacije kojima se služe gluhe i gluhoslijepa osobe.

Prevoditelj znakovnoga jezika prevodi gluhom ili gluhoslijepom korisniku govorni jezik (hrvatski jezik) na ciljni jezik (HZJ) i obrnuto: čujućim korisnicima prevodi s HZJ-a na hrvatski govorni jezik te u dogovoru s korisnicima odlučuje hoće li to biti simultani ili konsekutivni prijevod. Budući da nema elementa skupe opreme nužne za simultani prijevod kao što je to slučaj kod govornih jezika, kada je u pitanju prevođenje sa/na znakovni jezik, najčešći je odabir simultano prevođenje (Janzen i Korpinski, 2005). Vještine koje prevoditelj treba razviti da bi simultano prevođenje bilo tečno, točno i učinkovito predstavljaju za njega cjeloživotno učenje jezika i o jeziku te sustavno vježbanje (Humphrey i Alcorn, 2001; Lane i sur. 1996).

Prevoditelji znakovnoga jezika često su izloženi raznim dilemama o samom procesu prevođenja. Jedno od pitanja koje im se često postavlja je: „Imate li problema s tehničkim dijelom prevođenja ili su problemi više etičke naravi?“ Mogu li prevoditelji zadržati potpunu neutralnost ili se boje da bi mogli „obojati“ informaciju vlastitim stavom i mišljenjem u situaciji kada je potrebno prevesti informacije koje nisu u skladu s njegovim osobnim stavovima i vrijednostima? Stoga Quigley i Youngs (1965) naglašavaju važnost nepristranog stava prevoditelja bez obzira na osobne stavove i vrijednosti.

Osim uvažavanja korisnikovih prava i povjerljivosti, važna je uspostava jasne granice prijateljskih odnosa s korisnikom te profesionalno iskazivanje poštovanja. U poslu prevoditelja znakovnoga jezi-

ka učenje o pozicijama moći i osvještavanje nesvjesnih postupaka kojima prevoditelji oduzimaju korisnicima samostalnost u odlučivanju te tako narušavaju korisnikovo samopouzdanje i stavljaju ga u podređen položaj, mora biti sastavni dio edukacije prevoditelja znakovnoga jezika (Mindess, 2004). Gluhe/gluhoslijepe osobe često traže prevoditelje u koje imaju potpuno povjerenje i to stavljaju na prvo mjesto, bez obzira na razinu vještine prevodenja (Janzen, 2005).

Gluhe i gluhoslijepe osobe specifična su i najranjivija skupina osoba s invaliditetom upravo zbog nemogućnosti potpune kontrole i pristupa informacijama i komunikaciji u svakodnevnom životu. Oni su „potlačena“ skupina te time posjeduju većinu osobina koju posjeduju ostale potlačene skupine širom svijeta. Kontrola nad komunikacijom predstavlja moć za onoga tko je kontrolira. Većina prevoditelja znakovnoga jezika čujuće su osobe te su time pripadnici „moćne dominantne skupine“ koja ima kontrolu nad komunikacijom (Baker-Shenk, 1992; Lane, 1999; Lane i sur. 1996).

PROBLEM I CILJ RADA

Pretražujući literaturu koja bi nam dala uvid u istraživanja mišljenja i stavova gluhih i gluhoslijepih korisnika usluge prevodenja znakovnoga jezika prema prevoditeljima, može se vidjeti da postoji opsežna literatura o prevodenju sa/na znakovni jezik te o edukaciji prevoditelja kako za gluhe tako i za gluhoslijepe osobe (Janzen, 2005). Međutim, postoji velik nedostatak istraživanja o odnosu prevoditelja prema gluhim i/ili gluhoslijepim osobama s jedne strane, a s druge strane o odnosu i stavovima korisnika usluge prema prevoditeljima. To nam je bio poticaj da napravimo ovu pilot studiju o potrebama gluhih i gluhoslijepih osoba, članova zajednice gluhih/gluhoslijepih u Hrvatskoj, u situacijama prevodenja.

Gluhim i gluhoslijepim osobama potrebno je osigurati jednakopravan pristup informacijama i komunikaciji na onoj razini kvalitete i kvantitete koja je omogućena i ostalim članovima društva, a uvažavajući pri tome individualne posebnosti njihovih potreba (Bradarić-Jončić i Tarczay, 2005). U našoj stvarnosti, za zajednicu gluhih, a posebno za zajednicu gluhoslijepih osoba, pristup informacija-

ma i komunikaciji većinom izgleda kao „nemoguća misija“. Članovi te zajednice svaki dan se suočavaju s nizom izazova – kako prikupiti dostatne informacije, kako ostvariti dobru komunikaciju u obitelji, u školi ili u radnom okruženju. Svjedoci smo da su upravo članovi zajednice gluhih i gluhoslijepih osoba najmanje aktivno zastupljeni u svim aspektima osobnog, obrazovnog, poslovnog i društvenog života za razliku od drugih osoba s invaliditetom, primjerice slijepih osoba ili osoba s motoričkim teškoćama.

Jednak pristup informacijama za gluhe i gluhoslijepe osobe, kao osnovni preduvjet pružanja jednakih prilika i osiguravanja ravnopravnog sudjelovanja u društvu, ne bi se smio svesti na neorganizirano, nesustavno i nenadzirano prevodenje od strane needuciranih osoba, jer se radi o vrlo važnim, često delikatnim aspektima života. Prevoditelji moraju moći primjenjivati činjenice koje pamte, moraju znati analizirati situacije i interakcije na koje nailaze te neprestano učiti, kritički razmišljati i procjenjivati sebe i svoj rad (O'Malley, 1999; Winston i sur.; 2005).

Prevoditelja znakovnoga jezika smatramo profesionalnim, ako posjeduje sljedeće karakteristike: potpunu fluentnost u dva jezika, vještine prevodenja, bogatu opću kulturu, dobro poznaje područje koje prevodi i ima razvijenu bikulturalnu osjetljivost. Jedino posredovanjem takvog prevoditelja može biti zajamčen jednak pristup informacijama gluhim i gluhoslijepim osobama. Vjerujemo da je u Hrvatskoj nužno profesionalizirati upravo takvu prevoditeljsku službu za HZJ koja se mora temeljiti na navedenim načelima, u prvom redu na poštivnju etičkoga kodeksa (Tarczay, 2004a, 2004b, 2007).

Licenca i/ili certifikat koju posjeduje prevoditelj znakovnoga jezika omogućuje mu monopol nad pružanjem prevoditeljskih usluga. Prevoditelj koji ima certifikat ovlaštene nacionalne udruge gluhih ili gluhoslijepih ili agencije, pristupio je završnom ispitu i uspješno ga položio – čime dokazuje da posjeduje odgovarajuća znanja i vještine potrebne za prevodenje. Ipak, to što prevoditelji posjeduju certifikat nužno ne znači da su kvalificirani (Shoenberg i Carlson, 1999). Međutim, u Hrvatskoj je situacija veoma šarolika budući da postoje brojni „kratki programi“ za edukaciju prevoditelja u organizaciji raznih lokalnih udruga gluhih i gluhosli-

jepih, a isto tako i programi za učenje znakovnog jezika koji se često poistovjećuju s programima za prevođenje. Nemali je broj takvih ad hoc prevoditelja upitne kvalitete (Pribanić, 2007).

Budući da kod nas još uvijek ne postoje opće prihvaćeni kriteriji za procjenu kvalitete prevođenja sa/na HZJ, smatralo smo korisnim ispitati stavove korisnika usluge prevođenja HZJ-a prema pružateljima usluga – komunikacijskim posrednicima, prevoditeljima. Drugim riječima, zbog sve većeg broja polaznika tečajeva HZJ-a i rastućeg zanimanja za posao prevoditelja HZJ-a, potrebno je jasno odrediti preduvjete za profesionalizaciju struke koja je u svijetu definirana i priznata profesija.

Stoga je i **cilj** ovoga pilot istraživanja bio dobiti uvid u mišljenja i stavove gluhih, nagluhih i gluhoslijepih odraslih osoba prema uslugama prevoditelja HZJ-a u sljedećim područjima: znanje HZJ-a, poštivanje etičkih principa tijekom prevođenja i neke osobine ličnosti prevoditelja koje mogu utjecati na kvalitetu u procesu prevođenja. Time bi se potaknulo javno djelovanje i ubrzala inicijativa priznavanja HZJ kao pravog prirodnog jezika zajednice gluhih i gluhoslijepih osoba, a time i potreba profesionalizacije prevoditeljske službe.

PRETPOSTAVKA ISTRAŽIVANJA

Na temelju razloženog problema i definiranog cilja može se pretpostaviti da neće postojati statistički značajne razlike u stavovima prema prevoditeljima znakovnoga jezika između triju različitih skupina korisnika – gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba te da će temeljem prikupljenih podataka biti moguće izdvojiti one varijable koje najviše doprinose profesionalnom odnosu između pružatelja usluge i korisnika.

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Ispitivanjem su obuhvaćene tri skupine korisnika koji su najmanje tri godine koristili usluge prevoditelja HZJ-a u različitim životnim situacijama: gluhe osobe (N=15), nagluhe osobe (N=15) i gluhoslijepo osobe (N=15) s područja grada Zagreba. Ispitanici su morali biti fluentni govornici HZJ-a kojima je HZJ

dominantan način komunikacije bez obzira na programe odgoja i obrazovanja koje su polazili. Kronološka dob ispitanika kretala se od 18 do 60 godina.

Za ovo pilot istraživanje odabrani su prigodni uzorci ispitanika, najdostupniji u datom trenutku. Korisnici usluge prevođenja heterogena su skupina i imaju vrlo raznolike individualne potrebe, počevši od različitih komunikacijskih modaliteta, modela prevođenja, učestalosti i intenziteta potrebe za prevođenjem pa do potrebe prevođenja u različitim situacijama (Goransson, 2007; Eriksson i Johansson, 2007; Sauerburger, 1993). Isto tako važno je istaknuti da je zajedničko svim korisnicima usluge prevođenja da imaju veće ili manje poteškoće u svakodnevnoj komunikaciji sa širom socijalnom sredinom. Radi boljeg razumijevanja komunikacijskih potreba, svaki uzorak ispitanika definiran je zasebno, jer su i preliminarni rezultati ispitivanja prikazani po skupinama ispitanika.

Uzorak gluhih ispitanika

Prema medicinskoj definiciji, gluhe osobe su one koje imaju prosječni gubitak sluha na boljem uhu iznad 91/93dB te ni uz pomoć slušnog aparata ne mogu cjelovito percipirati govorni jezik (Tye-Murray, 2004). U percepciji govornog jezika i svijeta dominantno se oslanjaju na vid. Kriterij za odabir gluhih ispitanika bio je da su pripadnici zajednice gluhih u smislu jezične i kulturalne manjine. Većina tih gluhih osoba koriste prevoditelje HZJ-a povremeno, npr. kod liječnika, na sudu, u banci, kod socijalnog radnika i sl., dok neki ispitanici koriste prevoditelje i na dulje vrijeme, npr. tijekom školovanja, na raznim tečajevima, seminarima, konferencijama i slično.

Uzorak nagluhih ispitanika

Promatrano s kulturološkog aspekta, nagluhe su sve one osobe koje se dominantno oslanjaju na ostatke sluha uz ili bez pomoći slušnog aparata i sa ili bez očitavanja s usana. Većina nagluhih osoba može se samostalno sporazumjevati s okolinom govornim jezikom. U prilog im ide suvremena tehnologija: slušni aparati, induktivna petlja, FM sustav, kohlearni implantat. Prema dokumentu *Agreement on Terminology Between the International Federation of Hard of Hearing People and The World Federation of the Deaf*

(www.ifhoh.org/wfd.htm) nagluha je svaka ona osoba koja ima oštećenje sluha i koristi dominantno jezično-govornu komunikaciju, a to mogu biti i *prelingvalno gluhe* osobe te osobe koje su izgubile sluh nakon usvajanja govora. Prema tom dokumentu osobi s oštećenjem sluha *daje se mogućnost i pravo* da se identificira kao *gluha* ili kao *nagluha* osoba. Pri izboru uzorka ispitanika rukovodili smo se tim kulturološkim, sociološkim stavom – osoba s oštećenjem sluha sama određuje svoj status u odnosu na izbor identiteta, bez obzira na medicinsku dijagnozu. Iako mnoge nagluhe osobe znaju znakovni jezik, većina njih koristi govor, ostatke sluha i očitavanje s usana u sporazumijevanju s okolinom. Nagluhe osobe vrlo rijetko koriste prevoditelje, za razliku od gluhih i gluhoslijepih osoba, a kada ih koriste to je obično u situacijama kada žele imati nedvosmislenu, jasnu i potpunu informaciju. Razloge tome možemo naći u njihovom teškom prihvaćanju naglušnosti. Za te se osobe često kaže da su *nevidljive javnosti*. Te su nam činjenice otežavale izbor nagluhih ispitanika za naš uzorak.

Uzorak gluhoslijepih ispitanika

U većini zemalja koristi se funkcionalna definicija gluhosljepoće s naglaskom da je to jedinstveno oštećenje koje se ne može svrstati u kategoriju višestrukih oštećenja. Gluhoslijepi osobe imaju *različite stupnjeve* istovremenog oštećenja vida i sluha. Gluhosljepoća ograničava aktivnost osobe i njezino potpuno sudjelovanje u društvu koje mora, u svjetlu inkluzivnog pristupa, omogućiti posebne službe, prilagodbe okoline i/ili tehnologiju. Prevođenje gluhoslijepim osobama jedna je od takvih posebnih službi.

Uzorak gluhoslijepih ispitanika čine osobe koje imaju evidentirano dvostruko senzoričko oštećenje bez obzira na stupanj i vrijeme nastanka oštećenja vida, odnosno sluha. Osnovni kriterij odabira ispitanika bio je da u komunikaciji i pristupu informacijama trebaju podršku prevoditelja HZJ-a ili prilagodbu modaliteta komunikacije u odnosu na individualne potrebe.

Mjerni instrumenti i varijable

Za potrebe ovog istraživanja konstruirana je Skala procjene stavova korisnika usluge prevoditelja HZJ-a prema prevoditeljima (S. Tarczay). Skala

se sastoji od dva dijela. Prvi dio odnosi se na opće podatke o ispitaniku, a drugi se sastoji od petnaest tvrdnji kojima se ispituju stavovi korisnika prema uslugama prevoditelja. Ispitanici se trebaju opredijeliti za jedan od tri ponuđena odgovora: Slažem se (1), Ne mogu se odlučiti (2) i Ne slažem se (3).

Na temelju čestica Skale procjene stavova definirane su sljedeće varijable:

1. razgovor s drugima tijekom prevođenja (RAZDR)
2. pripremljenost za prevođenje (PRIPR)
3. razgovor o korisnikovim osobnim problemima (MOJIPR)
4. prenošenje povjerljivih informacija drugima (POVINF)
5. poznavanje individualnog načina komunikacije korisnika (USPJKO)
6. raspoloženje i karakteristike prevoditelja (NARAV)
7. izostavljanje, dodavanje ili mijenjanje poruke (PORUKA)
8. snalaženje u različitim komunikacijskim situacijama (SNALAZ)
9. razgovor o osobnim problemima prevoditelja (OSOBPR)
10. odlučivanje umjesto korisnika (ODLUCI)
11. dobro znakovanje i razumijevanje korisnika (ZNRASU)
12. pomaganje u stvarima koje nisu vezane uz prevođenje (POMOC)
13. davanje savjeta i sugestija tijekom prevođenja (SAVJET)
14. izmišljanje novih znakova tijekom prevođenja (NOVIZN)
15. stav opuštenosti tijekom prevođenja (OPUSTE)

Način prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni pisanim putem od gluhih i nagluhih ispitanika, a gluhoslijepi ispitanici su u skladu sa svojim funkcionalnim vidnim mogućnostima ili imali uvećani tisak ili su uz pomoć prevoditelja rješavali Skalu procjene.

Pojedinci iz sve tri korisničke skupine imaju manjih ili većih teškoća u pismenom izražavanju i razumijevanju pisanoga teksta pa su im pitanja prevedena na HZJ, a odgovore su davali na HZJ-u, što je snimano i prevedeno na pisani hrvatski jezik.

Metode obrade podataka

Za utvrđivanje razlika između gluhih, nagluših i gluhoslijepih osoba u stavovima prema prevoditeljima HZJ-a upotrebljen je model robustne diskriminativne analize (Nikolić, 1991). Budući da su se pokazale statistički značajne razlike među skupinama učinjena je univarijantna analiza varijance i post hoc analiza kojom su se identificirale razlike između parova pojedinih skupina ispitanika.

REZULTATI I RASPRAVA

U prvom dijelu ovoga poglavlja prikazat će se postotci odgovora svake skupine ispitanika (gluhi, nagluhi i gluhoslijepi) na pojedinoj varijabli prema kategoriji odgovora: Ne slažem se, Ne mogu se odlučiti, Slažem se. U tim podacima mogu se uočiti one varijable na kojima je 100% ispitanika odabralo istu kategoriju odgovora. Gluhi ispitanici dali su takve odgovore za 6 tvrdnji, nagluhi za dvije, a gluhoslijepi za 5 tvrdnji. To su dvije iste tvrdnje, za sve tri skupine: 11. tvrdnja (dobro znakovanje i razumijevanje korisnika) i 15. tvrdnja (stav opuštenosti tijekom prevođenja). Najveću sličnost u odgovorima pokazuju gluhi i gluhoslijepi ispitanici. Nagluhe osobe imaju drugačije potrebe za prevoditeljem, kontrola procesa prevođenja je veća nego kod gluhih i gluhoslijepih pa im se i stavovi razlikuju. Kada se radi o razgovoru tijekom prevođenja o osobnim problemima bilo prevoditelja bilo korisnika, dominira neodlučnost gluhih i nagluših ispitanika, dok se 40% gluhoslijepih ispitanika odlučilo za slaganje s tom tvrdnjama, odnosno da nemaju ništa protiv kad prevoditelj želi razgovarati o problemima koje ima korisnik ili kada mogu s prevoditeljem razgovarati o njegovim doživljajima i/ili problemima.

U drugom dijelu ovog poglavlja obrazložit će se rezultati robusne diskriminativne analize te analize varijance.

Stavovi gluhih ispitanika prema prevoditeljima HZJ-a

Analizirajući tablicu 1 možemo dobiti uvid u stavove gluhih ispitanika prema prevoditeljima HZJ-a.

Pregledom tablice 1 možemo zaključiti da svi gluhi ispitanici smatraju da je pripremljenost pre-

Tablica 1. (Ne)slaganje s tvrdnjama – gluhi ispitanici (%)

Varijable		Kategorije		
		1 Ne slažem se	2 Ne mogu se odlučiti	3 Slažem se
1.	RAZDR	6,7	0,0	93,3
2.	PRIPR	0,0	0,0	100,0
3.	MOJIPR	53,3	46,7	0,0
4.	POVINF	6,7	0,0	93,3
5.	USPJKO	0,0	0,0	100,0
6.	NARAV	0,0	6,7	93,3
7.	PORUKA	0,0	0,0	100,0
8.	SNALAZ	0,0	6,7	93,3
9.	OSOBPR	53,3	40,0	6,7
10.	ODLUCI	0,0	0,0	100,0
11.	ZNRAZU	0,0	0,0	100,0
12.	POMOC	0,0	6,7	93,3
13.	SAVJET	0,0	13,3	86,7
14.	NOVIZN	0,0	6,7	93,3
15.	OPUSTE	0,0	0,0	100,0

voditelja iznimno važna (PRIPR), da prevoditelji trebaju prevoditi na način koji korisnici u potpunosti razumiju (USPJKO), da im prevoditelj poruku mora prenijeti u potpunost, bez izostavljanja (PORUKA) i da ne smiju odlučivati umjesto korisnika (ODLUCI). Isto tako svi gluhi korisnici se slažu da prevoditelji moraju izvrsno znati znakovni jezik što uključuje izvrsno razumijevanje korisnika (ZNRAZU). Korisnicima je važno da je prevoditelj tijekom prevođenja opušten (OPUSTE).

Ujedno većina gluhih ispitanika (93%) smatra da prevoditelj ne bi trebao biti uključen u razgovor s drugim osobama tijekom prevođenja (RAZDR), a boje se i da bi prevoditelj mogao drugim osobama prenijeti neku povjerljivu informaciju, što znači da većina gluhih ispitanika temeljem dosadašnjeg iskustva nema potpunog povjerenja u prevoditelje (POVINF). Također im je važno da prevoditelj bude vedre i vesele naravi (NARAV) i da se dobro snalazi u različitim komunikacijskim situacijama (SNALAZ), ali da nikako ne bi trebali izmišljati znakove tijekom prevođenja (NOVIZN), ako za neku frazu ili riječ nema znaka ili ga se jednostavno ne mogu trenutno sjetiti. Gluhi ispitanici ne očekuju od prevoditelja da im pomaže u stvarima koje nisu neposredno vezane uz situaciju prevođenja (POMOC).

Rezultati na varijabli MOJIPR pokazuju da se 53% gluhih ispitanika ne slaže s tvrdnjom da voli kada pre-

voditelj želi razgovarati s njim o korisnikovim problemima, a 47% se ne može odlučiti. Nešto više od polovice gluhih ispitanika (53%) ne voli kada prevoditelj iznosi svoje osobne probleme i doživljaje (OSOBPR), ali više od trećine je ipak izjavilo neodlučnost u vezi s time (40%). Da im prevoditelj daje savjete i sugestije u vezi njihovog ponašanja (SAVJET) ne voli 87% ispitanika, dok je 13% neodlučno.

Temeljem postotka odgovora na pojedine tvrdnje možemo zaključiti da je skupina gluhih ispitanika vrlo homogenizirana u odgovorima. Jedine dvije veće razlike uočavamo na prije opisanim varijablama MOJIPR i OSOBPR i to zato jer je preko 40% ispitanika izrazilo neodlučnost. Što to još može značiti? Poznavajući kulturu gluhih (a ovi ispitanici su pripadnici te kulture) u kojoj se informacije šire vrlo brzo, a prisutna je i velika otvorenost zajednice za dijeljenje osobnih tema, mnoge gluhe osobe nemaju nikakvih problema da se u njihovoj zajednici priča vrlo otvoreno o nekim osobnim temama koje bi čujuće osobe zadržale za sebe ili samo za svoj najuži krug. Smatramo da je to osnovni razlog zašto se gluhi ispitanici nisu mogli odlučiti za slaganje ili neslaganje s ovom tvrdnjom pa su ostali neodlučni.

Stavovi nagluhih ispitanika prema prevoditeljima HZJ-a

Rezultati koje smo dobili obradom podataka prikupljenih od nagluhih ispitanika prikazani su u tablici 2. Iz nje možemo dobiti uvid u stavove nagluhih ispitanika prema prevoditeljima HZJ-a.

Svim nagluhim ispitanicima od izuzetne je važnosti da prevoditelj posjeduje izvrsno znanje HZJ-a te da ima vještine i znanja potrebne za potpuno razumijevanje korisnika (ZNRAZU). Ispitanici se osjećaju ugodno kada je prevoditelj tijekom prevođenja opušten (OPUSTE) i očekuju (93%) od njega da se dobro snalazi u različitim komunikacijskim situacijama (SNALAZ).

Nikako ne pristaju (93%) da prevoditelj odluči umjesto njih (ODLUCI) i ne očekuju od svojih prevoditelja da im pomažu u stvarima nevezanima za situaciju prevođenja (POMOC). Za 87% nagluhih ispitanika važna je dobra pripremljenost prevoditelja (PRIPR), dok se 13% ne može odlučiti. 80% ispitanika smatra da prevoditelj ne bi trebao

Tablica 2. (Ne)slaganje s tvrdnjama – nagluhi ispitanici (%)

Varijable		Kategorije		
		1 Ne slažem se	2 Ne mogu se odlučiti	3 Slažem se
1.	RAZDR	6,7	0,0	93,3
2.	PRIPR	0,0	0,0	100,0
3.	MOJIPR	53,3	46,7	0,0
4.	POVINF	6,7	0,0	93,3
5.	USPJKO	0,0	0,0	100,0
6.	NARAV	0,0	6,7	93,3
7.	PORUKA	0,0	0,0	100,0
8.	SNALAZ	0,0	6,7	93,3
9.	OSOBPR	53,3	40,0	6,7
10.	ODLUCI	0,0	0,0	100,0
11.	ZNRAZU	0,0	0,0	100,0
12.	POMOC	0,0	6,7	93,3
13.	SAVJET	0,0	13,3	86,7
14.	NOVIZN	0,0	6,7	93,3
15.	OPUSTE	0,0	0,0	100,0

biti uključen u razgovor s drugima tijekom prevođenja (RAZDR) te da se prevoditelj treba prilagoditi potrebama korisnika, tj. da mu prevodi onim modalitetima komunikacije koji su korisniku najrazumljiviji (USPJKO) bez obzira bio to HZJ ili tzv. simultana komunikacija – istovremeno znakovanje i govorenje – te da poruku prenesu u potpunosti, bez izostavljanja i mijenjanja sadržaja (PORUKA).

Sedamdeset i tri posto ispitanika boji se da bi prevoditelj mogao drugim osobama prenijeti neku povjerljivu informaciju (POVINF), 20% ih je neodlučno, a 7% se ne slaže s tvrdnjom; 80% nagluhih ispitanika ne želi razgovarati s prevoditeljem o osobnim problemima (MOJIPR) dok ih se 20% ne može odlučiti; 80% ispitanika nije zadovoljno, ako prevoditelj izmišlja znakove tijekom prevođenja (NOVIZN), a 67% ne voli kada prevoditelj iznosi svoje osobne probleme i doživljaje (OSOBPR) dok ih je 27%, u vezi s tom tvrdnjom, neodlučno.

Nagluhi ispitanici (73%) žele da su prevoditelji vedre i vesele naravi (NARAV), a smeta im (67%) ako im daju savjete i sugestije o ponašanju (SAVJET); 27% se ne može odlučiti, a 7% nije osjetljivo na davanje savjeta o ponašanju.

Pregledom ovih rezultata nagluhih ispitanika općenito možemo zaključiti da se mogu uočiti neke sličnosti, ali i razlike između njih i gluhih ispitanika.

ka. O sličnostima je već bilo riječi, a najuočljivija razlika odnosi se na varijablu MOJIPR (razgovor o korisnikovim osobnim problemima) gdje se 80% ispitanika odlučilo za neslaganje s ovom tvrdnjom, odnosno da ne žele razgovarati s prevoditeljem o osobnim problemima, a 20% ih je neodlučno (za razliku od 47% gluhih neodlučnih ispitanika).

Stavovi gluhoslijepih ispitanika prema prevoditeljima HZJ-a

Iz tablice 3 možemo dobiti uvid u stavove gluhoslijepih ispitanika prema prevoditeljima HZJ-a.

Svih 15 gluhoslijepih ispitanika smatra da prevoditelj ne bi trebao biti uključen u razgovor s drugima tijekom prevođenja (RAZDR), treba biti snalažljiv u različitim komunikacijskim situacijama (SNALAZ), mora posjedovati izvrsno znanje HZJ-a te vještine i znanja potrebne za potpuno razumijevanje gluhoslijepog korisnika (ZNRAZU) i ne smije odlučivati umjesto korisnika (ODLUCI). Svi također žele opušteno prevoditelje tijekom prevođenja (OPUSTE), a 93% smatra važnim vedru i veselu narav prevoditelja (NARAV). Također je gluhoslijepim ispitanicima važno da im prevoditelj prenese cjelovitu poruku, bez izostavljanja (PORUKA), a smeta im prevoditeljevo izmišljanje znakova tijekom prevođenja (NOVIZN).

Tablica 3. (Ne)slaganje s tvrdnjama – gluhoslijepi ispitanici (%)

Varijable		Kategorije		
		1 Ne slažem se	2 Ne mogu se odlučiti	3 Slažem se
1.	RAZDR	0,0	0,0	100,0
2.	PRIPR	6,7	6,7	86,7
3.	MOJIPR	53,3	6,7	40,0
4.	POVINF	33,3	6,7	60,0
5.	USPJKO	6,7	6,7	86,7
6.	NARAV	0,0	6,7	93,3
7.	PORUKA	6,7	0,0	93,3
8.	SNALAZ	0,0	0,0	100,0
9.	OSOBPR	53,3	6,7	40,0
10.	ODLUCI	0,0	0,0	100,0
11.	ZNRAZU	0,0	0,0	100,0
12.	POMOC	0,0	13,3	86,7
13.	SAVJET	26,7	6,7	66,7
14.	NOVIZN	6,7	0,0	93,3
15.	OPUSTE	0,0	0,0	100,0

Pripremljenost prevoditelja (PRIPR) iznimno je važna ispitanicima (87%), a isto tako im je važno da prevoditelj prevodi na način koji oni u potpunosti razumiju (USPJKO). Većina (87%) gluhoslijepih ispitanika ne očekuje od prevoditelja da im pomažu u stvarima nevezanima za prevođenje (POMOC), dok je 13% neodlučno. Većina (67%) ih ne voli da im prevoditelj daje savjete i sugestije o njihovom ponašanju, no ipak, 27% želi da ih prevoditelj savjetuje u određenim situacijama (SAVJET). Šezdeset posto ispitanika boji se da bi prevoditelj mogao drugim osobama prenijeti neku povjerljivu informaciju, dok se 33% istoga ne boji (POVINF), a 7% je neodlučno. Na ovoj varijabli može se vidjeti određena razlika između gluhoslijepih ispitanika te gluhih i nagluhih s druge strane. Moglo bi se pretpostaviti da gluhe osobe imaju manje povjerenja u svoje prevoditelje (moguće da na taj odgovor utječu i loša iskustva s prevoditeljima), jer ih se 93% odlučilo za slaganje s navedenom tvrdnjom, nitko nije bio neodlučan. Dakle, boje se da prevoditelj ne bi prenio neke povjerljive informacije drugim osobama. Slično razmišljaju i nagluhe osobe; 73% ih se slaže s tvrdnjom, ali je ipak 20% ispitanika izrazilo neodlučnost. Gluho-slijepi ispitanici u većem postotku se ne slažu s tvrdnjom što bi se moglo objasniti njihovim veći povjerenjem ili pak njihovim iskustvom koje imaju s prevoditeljima. Na takve odgovore svakako ima utjecaj i veća mogućnost kontrole tijekom prevođenja koju mogu koristiti gluhe/nagluhe osobe. Gluho-slijepa osoba jedva da može kontrolirati eventualno neetično ponašanje prevoditelja u smislu objavljivanja nekih povjerljivih informacija drugima.

Nešto više od polovine gluhoslijepih ispitanika (53%) ne želi razgovarati s prevoditeljem o svojim problemima, no 40% ipak to želi (MOJIPR). Isto toliko (53%) ih ne voli kada prevoditelj priča o osobnim problemima i doživljajima, dok 40% ispitanika nema ništa protiv da razgovara s prevoditeljem o osobnim problemima (OSOBPR). Na ove dvije varijable (MOJIPR i OSOBPR) možemo ujedno otprilike vidjeti i najveću razliku u odgovorima između pojedinih skupina ispitanika. No da bismo mogli preciznije zaključiti o razlikama ili sličnostima u stavovima između korisnika usluge prevođenja HZJ-a učinjene su daljnje detaljnije obrade koje su u nastavku analizirane.

Razlike u stavovima korisnika usluge prevođenja prema prevoditeljima HZJ-a

Da bismo utvrdili postojanje statističke značajnosti razlika u stavovima triju skupina ispitanika – korisnika usluge prevoditelja HZJ-a – prikupljeni podaci obrađeni su robustnom diskriminativnom analizom dizajniranom za multivarijatnu obradu podataka za male uzorke (Nikolić, 1991). Rezultati su prikazani u tablici 4.

Ekstrahirane su dvije diskriminativne funkcije, izračunate aritmetičke sredine i standardne devijacije za sve tri skupine ispitanika – gluhih (1), nagluhih (2) i gluhoslijepih (3) za cjelokupni prostor stavova, F-test i značajnost razlike.

Vrijednost prve diskriminativne funkcije iznosi 1,47 i značajna je na razini $p = 0,0\%$. Druga diskriminativna funkcija značajna je na razini $p = 2,6\%$, dakle, manje od 5%, a diskriminativna vrijednost iznosi 1,02. Test razlike između centroida (F) iznosi 12,56 za prvu diskriminativnu funkciju, a za drugu 3,96. Na temelju ovih statističkih pokazatelja može se zaključiti postojanje statistički značajnih razlika u stavovima korisnika prema prevoditeljima HZJ-a u područjima mjerenja. Time bismo pretpostavku da se skupine značajno ne razlikuju trebali odbaciti

i prihvatiti alternativnu hipotezu o statistički značajnom razlikovanju među ispitanim skupinama. Dakle, budući da smo utvrdili da se ove tri skupine ispitanika značajno razlikuju na cjelokupnom prostoru stavova prema prevoditeljima HZJ-a, u daljnjoj analizi bavili smo se strukturom diskriminativnih funkcija (tablica 5).

Varijabla koja najviše sudjeluje u kreiranju prve diskriminativne funkcije je MOJIPR (razgovor o korisnikovim osobnim problemima) čiji diskriminativni koeficijent iznosi 0,54, a korelacija s prvom diskriminativnom funkcijom 0,69. Druga varijabla koja značajno doprinosi prvoj diskriminativnoj funkciji je OSOBRPR (razgovor o osobnim problemima prevoditelja). Diskriminativni koeficijent iznosi 0,36, a korelacija s diskriminativnom funkcijom 0,68. Ostale varijable koje su odgovorne za prvu diskriminativnu funkciju su: RAZDR (razgovor s drugima tijekom prevođenja) i NARAV (raspoloženje i karakteristike prevoditelja). Obje varijable podjednako sudjeluju u kreiranju prve diskriminativne funkcije koju bismo mogli, na temelju sadržaja odabranih varijabli, imenovati funkcijom uvažavanja granica profesionalnosti, a ulaze u područje etičnog ponašanja prevoditelja. Tako definirana funkcija trebala bi razlikovati subuzorke ispi-

Tablica 4. Rezultati robustne diskriminativna analize

Diskriminativne vrijednosti	Aritmetičke sredine			Standardne devijacije			F	p
	gluhi	nagluhi	gluhoslijepi	gluhi	nagluhi	gluhoslijepi		
1,47	-0,13	-0,78	0,92	0,60	0,93	1,25	12,56	0,000
1,02	0,82	-0,50	-0,31	0,49	1,89	1,95	3,96	0,026

Tablica 5. Struktura diskriminativnih funkcija

Varijable	Diskriminativni koeficijenti 1. funkcije	Diskriminativni koeficijenti 2. funkcije	Korelacije varijabli s 1. funkcijom	Korelacije varijabli s 2. funkcijom
RAZDR	0,34	0,05	0,37	0,37
PRIPR	-0,14	0,34	-0,09	0,60
MOJIPR	0,54	0,01	0,69	-0,08
POVIN	-0,36	0,38	-0,35	0,72
USPJKO	0,10	0,43	-0,01	0,58
NARAV	0,34	0,31	0,34	0,22
PORUKA	0,13	0,38	0,13	0,79
SNALAZ	0,20	-0,10	0,21	0,09
OSOBRPR	0,36	-0,05	0,68	-0,16
ODLUCI	0,24	0,22	0,29	0,54
POMOC	-0,02	0,14	0,28	0,46
SAVJET	-0,22	0,41	-0,24	0,62
NOVIZN	0,14	0,25	0,11	0,57

tanika s obzirom na različite stavove, na pojedinim varijablama, prema prevoditeljima. Gluhoslijepi ispitanici zbor specifičnih potreba ne samo tijekom prevođenja već i u vezi vođenja (usluge intervenora), imaju različitu perepciju pružatelja usluge prevođenja u odnosu na gluhe i nagluhe ispitanike.

Drugu diskriminativnu funkciju određuje pet varijabli: pripremljenost za prevođenje (PRIPR), prenošenje povjerljivih informacija drugima (POVINF), poznavanje individualnog načina komunikacije korisnika (USPJKO), izostavljanje, dodavanje ili mijenjanje poruke (PORUKA), davanje savjeta i sugestija tijekom prevođenja (SAVJET). Ove varijable dijele dva područja ispitivanja: etičnost u prevođenju i znanje jezika/znanje o jeziku pa bismo drugu diskriminativnu funkciju mogli definirati funkcijom cjelovitosti i točnosti u prevođenju.

Varijabla SNALAZ (snalaženje u različitim komunikacijskim situacijama) čiji diskriminativni koeficijenti iznose 0,20 na prvoj, a -0,10 na drugoj diskriminativnoj funkciji te korelacija s prvom diskriminativnom funkcijom 0,21, a s drugom 0,09, najvjerojatnije zbog kompleksnosti strukture, izdvaja se iz sustava. Naime, snalažljivost prevoditelja znakovnoga jezika u različitim situacijama tijekom prevođenja vještina je koja se može osvijestiti prevoditelju tijekom poučavanja o fenomenologiji prevoditeljske djelatnosti, ali isto tako ovisi i o karakteristikama kao što su brzina snalaženja u novim i nepoznatim situacijama – kada je potrebno vrlo brzo, tijekom simultanog prevođenja donijeti

odluku i ispravno, u skladu s etičim kodeksom, reagirati u izvanrednim situacijama. S druge strane korisnici usluge prevođenja trebaju individualno različite modalitete učinkovite komunikacije, bilo da je to pravi prirodni HZJ, ili je HZJ modificiran za potrebe gluhoslijepe osobe u slučaju primjerice Usheroovog sindroma (suženog vidnog polja), ili je to istovremeno govorenje i znakovanje ključnih riječi. Svim korisnicima ova je prevoditeljeva vještina vrlo važna, ali u ovom trenutku razloge zašto rezultati te varijable odskaču od ostalih možemo samo nagađati, a detaljnije analizirati u sljedećim ispitivanjima. Sagledavajući perspektivu gluhoslijepih, gluhih i nagluhih osoba, a to pokazuju i ovi rezultati, svi su suglasni s time da im je to jedana od najvažnijih karakteristika prevoditelja – brza i učinkovita reakcija u različitim situacijama i znanje korištenja različitih modaliteta prevođenja sukladno potrebama pojedinca. To osigurava ono što svaka osoba želi: potpunu, jasnu informaciju koju razumijem i na koju mogu reagirati. Kao što smo već u prethodnim analizama vidjeli, sve gluhoslijepe osobe slažu se s tom tvrdnjom, a 93% gluhih i nagluhih je također suglasno. Ni jedan ispitanik nije izrazio neslaganje. Dakle, ako bi se željelo dalje istraživati ovaj fenomen moglo bi se analizirati različite modalitete prevođenja, različite situacije u kojima je potreban posrednik u komunikaciji, a također detaljnije istražiti prevoditeljeve karakteristike ličnosti, a ne samo jezične i prevoditeljske kompetencije u užem smislu.

Tablica 6. Rezultati analize varijance

Varijable	Aritmetičke sredine			Standardne devijacije			F	p	Homogenost varijanci Levene	p
	gluhi	nagluhi	gluhoslijepi	gluhi	nagluhi	gluhoslijepi				
RAZDR	2,87	2,73	3,00	0,52	0,59	0,00	1,29	0,285	5,78	0,006
PRIPR	3,00	2,87	2,80	0,00	0,35	0,56	1,07	0,354	5,56	0,007
MOJIPR	1,47	1,20	1,87	0,52	0,41	0,99	3,57	0,037	33,87	0,000
POVINF	2,87	2,67	2,27	0,52	0,62	0,96	2,67	0,081	10,89	0,000
USPJKO	3,00	2,67	2,80	0,00	0,72	0,56	1,51	0,232	8,15	0,001
NARAV	2,93	2,67	2,93	0,26	0,62	0,29	2,07	0,138	8,85	0,001
PORUKA	3,00	2,73	2,87	0,00	0,59	0,52	1,29	0,285	5,78	0,006
SNALAZ	2,93	2,93	3,00	0,29	0,29	0,00	0,50	0,610	2,32	0,111
OSOBPR	1,53	1,40	1,87	0,64	0,22	0,99	1,45	0,246	9,43	0,000
ODLUCI	3,00	2,87	3,00	0,00	0,52	0,00	1,00	0,376	4,64	0,015
POMOC	2,93	2,87	2,87	0,29	0,52	0,35	0,15	0,865	0,64	0,531
SAVJET	2,87	2,60	2,40	0,35	0,63	0,91	1,82	0,174	11,97	0,000
NOVIZN	2,93	2,73	2,87	0,29	0,59	0,52	0,68	0,512	2,55	0,090

Rezultati univarijatne analize varijance (tablica 6) i post hoc analiza (tablica 7) kojom smo ispitali kombinacije triju subuzoraka što nam je otkrilo koja je skupina/skupine i na kojim česticama Skale procjene odgovorna za postojanje razlika, pokazuju da se ispitanici razlikuju na pojedinim varijablama, međutim te razlike na većini varijabli ne možemo proglasiti statistički značajnima. Većina varijabli pokazuje graničnu značajnost razlikovanja na prosječnim vrijednostima ili razlika nije značajna. To ćemo pokušati razjasniti u sljedećim odlomcima.

Najmanje su dva osnovna razloga takvog razmišljanja gluhih, nagluhih i gluhoslijepih ispitanika. Prvi razlog leži u tome što velika većina ispitanika bez obzira na specifičnu pripadnost pojedinoj skupini, ima manje ili veće teškoće u pristupu informacijama i komunikaciji. To pretpostavlja potrebu za korištenjem usluga prevoditelja znakovnoga jezika. Sasvim je razumljivo da su korisnici svjesni da upravo o točnosti i ispravnosti poruke koju dobivaju od prevoditelja ovisi njihov status, samopoimanje i samopoštovanje, djelotvornost interakcije s drugima i mogućnost ravnopravnog sudjelovanja u zajednici u kojoj žive. Osim toga, gluhi i gluhoslijepi ispitanici više su svjesni svoje ranjivosti i izloženosti nego nagluhi ispitanici, jer su prisiljeni dijeliti svoju privatnost s prevoditeljima HZJ-a. Budući da naročito guhoslijepim ispitanicima nije svejedno tko im i kako prevodi, potpuno je razumljivo da žele za sebe osigurati što kvalitetniji pristup informacijama, ali i maksimalno etično ponašanje prevoditelja. Svi korisnici žele profesionalne prevoditelje koji su kompetentni u oba jezika, poznaju dobro obje kulture te strogo slijede etičke principe struke.

Drugi razlog leži u tome što gluhi i gluhoslijepi korisnici, više nego nagluhi, sebe smatraju pripadnicima jezične i kulturalne manjinske zajednice. Poput nekih drugih manjinskih zajednica članovi te zajednice osjećaju se pripadnicima *potlačene* skupine te se njihovi stavovi prema prevoditeljima znakovnoga jezika kao *tlačiteljima* iz toga razloga homogeniziraju više nego stavovi nagluhih osoba (Baker-Shenk, 1992; Gutnman, 2002). Pritom valja naglasiti da u Hrvatskoj nije strukturirana služba prevoditelja znakovnoga jezika kakva postoji primjerice u SAD-u, Kanadi, Skandinavskim državama i nekim drugim zemljama Europe (Italija,

Nizozemska, Velika Britanija) u kojima je profesionalizacija službe prevoditelja znakovnoga jezika započela još sredinom prošloga stoljeća. U Hrvatskoj ne samo da govorimo o marginaliziranoj populaciji osoba s oštećenjem sluha, već imamo i takvu mikro populaciju prevoditelja znakovnoga jezika da gotovo svi korisnici imaju iskustva s nekolicinom istih osoba koje im prevode. Uz časte i nažalost malobrojne iznimke, radi se o prevoditeljima nedovoljno educiranim za taj posao, koji nemaju čvrsto izgrađen stav poštovanja prema osobama kojima prevode, još nisu u potpunosti usvojili etičke norme ponašanja kakve postoje u razvijenijim sustavima, a vrlo često nemaju ni dovoljno iskustva. Također, imamo diskrepancu među ljudima koji prevode osobama s oštećenjem sluha: s jedne strane onih s dobrim znanjem HZJ-a no bez profesionalnog i etičkog pristupa radu, a s druge strane, mladih, neiskusnih entuzijasta s još nedovoljnim poznavanjem HZJ-a i kulture gluhih/gluhoslijepih. Jasno je da niti jedni niti drugi ne mogu korisnicima pružiti zadovoljavajuću uslugu prevodenja ukoliko znaju HZJ, no ne poštuju pravila profesije prevoditelja, posebice etičnost ili poštuju pravila profesije, no ne znaju dovoljno dobro HZJ ili pak ne razumiju dovoljno dobro korisnike što otežava komunikaciju. Apsurdno je da se u nekim slučajevima u edukaciji prevoditelja znakovnoga jezika samo nekoliko sati posvećuje etici i teoriji prevodenja, dok se prevoditelji govorenih jezika educiraju o tome i do šest godina (Gile, 1995; Hull, 2002).

Iskustvo korisnika s prevoditeljima HZJ-a koje je zajedničko svim ispitanicima oblikuje i njihove ponekad vrlo slične, pa čak i jednake stavove o nekim tvrdnjama. Osim toga, kako se pokret osvještavanja gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba o njihovim pravima na bolje prevoditelje ipak pokrenuo kroz rad nekih udruga, putem projekata, zbog putovanja korisnika u zemlje u kojima se na djelu mogu vidjeti primjeri dobre prakse profesionalnih prevoditelja znakovnoga jezika, zbog međusobnih razgovora korisnika o iskustvima izvrsnog prevodenja, rastu i očekivanju korisnika od prevoditelja znakovnoga jezika u Hrvatskoj. Kako rastu očekivanja tako raste i razočaranje sadašnjim stanjem.

Stavovi korisnika samo potvrđuju da je profesionalizacija službe prevoditelja znakovnoga jezi-

ka u Hrvatskoj nužnost, jer sve više korisnika želi profesionalne prevoditelje s izvrsnim poznavanjem jezika i etičkim pristupom svome poslu, a to nije moguće bez izgradnje temelja za dobivanje takvih

prevoditelja koji će biti u potpunosti educirani, a zatim i dovoljno plaćeni za iznimno zahtjevan rad kako bi se zadržali u toj profesiji.

Tablica 7. *Post hoc analiza – višestruka usporedba: Scheffe test*

Variable	(I) skupina	(J) skupina	Prosječna vrijednost razlike (I-J)	Std. pogreška	Značajnost	95% interval	
						Donja granica	Gornja granica
RAZDR	1	2	,133	,166	,726	-,29	,55
		3	-,133	,166	,726	-,55	,29
	2	1	-,133	,166	,726	-,55	,29
		3	-,267	,166	,285	-,69	,15
	3	1	,133	,166	,726	-,29	,55
		2	,267	,166	,285	-,15	,69
PRIPR	1	2	,133	,140	,637	-,22	,49
		3	,200	,140	,367	-,15	,55
	2	1	-,133	,140	,637	-,49	,22
		3	,067	,140	,892	-,29	,42
	3	1	-,200	,140	,367	-,55	,15
		2	-,067	,140	,892	-,42	,29
MOJIPROB	1	2	,267	,251	,573	-,37	,90
		3	-,400	,251	,292	-1,04	,24
	2	1	-,267	,251	,573	-,90	,37
		3	-,667*	,251	,038	-1,30	-,03
	3	1	,400	,251	,292	-,24	1,04
		2	,667*	,251	,038	,03	1,30
POVINF	1	2	,200	,264	,752	-,47	,87
		3	,600	,264	,088	-,07	1,27
	2	1	-,200	,264	,752	-,87	,47
		3	,400	,264	,328	-,27	1,07
	3	1	-,600	,264	,088	-1,27	,07
		2	-,400	,264	,328	-1,07	,27
USPIKOM	1	2	,333	,193	,237	-,16	,82
		3	,200	,193	,588	-,29	,69
	2	1	-,333	,193	,237	-,82	,16
		3	-,133	,193	,789	-,62	,36
	3	1	-,200	,193	,588	-,69	,29
		2	,133	,193	,789	-,36	,62
NARAV	1	2	,267	,151	,223	-,12	,65
		3	,000	,151	1,000	-,38	,38
	2	1	-,267	,151	,223	-,65	,12
		3	-,267	,151	,223	-,65	,12
	3	1	,000	,151	1,000	-,38	,38
		2	,267	,151	,223	-,12	,65
PORUKA	1	2	,267	,166	,285	-,15	,69
		3	,133	,166	,726	-,29	,55
	2	1	-,267	,166	,285	-,69	,15
		3	-,133	,166	,726	-,55	,29
	3	1	-,133	,166	,726	-,55	,29
		2	,133	,166	,726	-,29	,55
SNALAZ	1	2	,000	,077	1,000	-,20	,20
		3	-,067	,077	,690	-,26	,13
	2	1	,000	,077	1,000	-,20	,20
		3	-,067	,077	,690	-,26	,13
	3	1	,067	,077	,690	-,13	,26
		2	,067	,077	,690	-,13	,26

Variable	(I) skupina	(J) skupina	Prosječna vrijednost razlike (I-J)	Std. pogreška	Značajnost	95% interval	
						Donja granica	Gornja granica
OSOBPB	1	2	,133	,282	,895	-,58	,85
		3	-,333	,282	,503	-1,05	,38
	2	1	-,133	,282	,895	-,85	,58
		3	-,467	,282	,266	-1,18	,25
	3	1	,333	,282	,503	-,38	1,05
		2	,467	,282	,266	-,25	1,18
ODLUCI	1	2	,133	,109	,479	-,14	,41
		3	,000	,109	1,000	-,28	,28
	2	1	-,133	,109	,479	-,41	,14
		3	-,133	,109	,479	-,41	,14
	3	1	,000	,109	1,000	-,28	,28
		2	,133	,109	,479	-,14	,41
POMOC	1	2	,067	,143	,897	-,30	,43
		3	,067	,143	,897	-,30	,43
	2	1	-,067	,143	,897	-,43	,30
		3	,000	,143	1,000	-,36	,36
	3	1	-,067	,143	,897	-,43	,30
		2	,000	,143	1,000	-,36	,36
SAVJET	1	2	,267	,245	,558	-,36	,89
		3	,467	,245	,176	-,16	1,09
	2	1	-,267	,245	,558	-,89	,36
		3	,200	,245	,719	-,42	,82
	3	1	-,467	,245	,176	-1,09	,16
		2	-,200	,245	,719	-,82	,42
NOVIZN	1	2	,200	,175	,524	-,24	,64
		3	,067	,175	,930	-,38	,51
	2	1	-,200	,175	,524	-,64	,24
		3	-,133	,175	,749	-,58	,31
	3	1	-,067	,175	,930	-,51	,38
		2	,133	,175	,749	-,31	,58

Legenda: 1-gluhi, 2-nagluhi, 3-gluhoslijepi, Razina značajnosti $p < 0,05$

ZAKLJUČAK

Ovo je istraživanje pokazalo da među korisnicima usluge prevođenja postoje razlike u odnosu na stavove o profesiji prevoditelja znakovnoga jezika u kojoj je naglašeno ne samo znanje HZJ-a, već etično ponašanje i neke osobine prevoditelja. Da bi osoba postala prevoditelj znakovnoga jezika nije dovoljno samo jezično znanje, naglašava Cynthia (2005) te tvrdi da znanje dvaju jezika ne daje kompetencije za prevođenje. Bell (1991) govori o idealnoj dvojezičnoj kompetenciji prevoditelja, odnosno, smatra da svaki prevoditelj mora imati visoke komunikacijske kompetencije (jezično i metajezično znanje) u oba jezika da bi uspješno i kompetentno prevodio i tako zadovoljio potrebe klijenta bilo gluhog, nagluhog ili gluhoslijepog. Nije nužno da je prevoditelj dijete gluhih roditelja, izvorni govornik znakovnoga jezika, da bi bio dobar prevoditelj. Ako netko odlično komunicira na znakovnome jeziku, to ne znači da je dobar i u prevođenju, što je česta predrasuda, a

još je uvijek jako uvriježena u hrvatskim krugovima prevoditelja HZJ-a (Pribanić, 2007).

Najveći stupanj slaganja među ispitanicima – gluhih, nagluhim i gluhoslijepim osobama – nalazimo kod tvrdnji vezanih uz važnost izvrsnog poznavanja HZJ-a i razumijevanja raznovrsnih individualnih načina komunikacije te snalaženja u različitim komunikacijskim situacijama dok ostale varijable pridonose njihovom razlikovanju u stavovima.

Vezano uz odlučivanje umjesto gluhih osoba, Hull (2002) naglašava da je za njihovo osnaživanje iznimno važno da imaju pravo samostalno donositi odluke, makar to ponekad značilo da će i pogriješiti, jer iskustvo odabiranja i odlučivanja, iako katkada dovede do neželjenih ishoda, ljude priprema na bolje odluke u budućnosti. Frishberg (1986) i Baker-Shenk (1992) naglašavaju da sukladno etičkome kodeksu prevoditelji moraju sve informacije koje saznaju držati povjerljivima, zadržati cjelovitost poruke koju prenose i uvijek prenijeti u kojem je duhu nešto bilo rečeno

budući da je njihov zadatak olakšati komunikaciju, ali na način da ne dodaju niti ne oduzimaju informacije.

Na temelju provedenog istraživanja može se zaključiti da bi bilo potrebno na većem uzorku ispitanika – korisnika usluge prevoditelja znakovnoga jezika – na području cijele Hrvatske, istražiti njihova očekivanja i zadovoljstvo s uslugama prevoditelja kako bismo dobili smjernice za ciljani razvoj edukacije na području znakovnoga jezika i prevođenja. Među prevoditeljima znakovnoga jezika bilo bi potrebno učiniti ispitivanje stavova o profesiji kako bismo dobili uvid u način na koji prevoditelji znakovnoga jezika vide svoj posao sada i što očekuju u budućnosti.

U radu na profesionalizaciji struke prevoditelja znakovnoga jezika bilo bi potrebno krenuti sa stvaranjem preduvjeta za višegodišnje sveučilišne programe edukacije HZJ-a te poslijediplomske programe iz prevođenja HZJ-a. Preduvjet za to bilo bi osnaživanje što većeg broja osoba koje su izvorni znakovatelji HZJ-a koji bi činili kritičnu masu polaznika navedenih programa te motiviranje većeg broja čujućih osoba za usavršavanje u učenju i prevođenju HZJ-a.

Potrebno je nastaviti s naporima intenzivnog proučavanja gramatike HZJ-a, a istovremeno raditi na podizanju svijesti gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba o tome kakav treba biti dobar prevoditelj i što mogu od njega/nje očekivati.

Službeni postupak akreditiranja doveo bi do razlikovanja osoba kojima je prevođenje znakovnoga jezika „hobi“ od onih koji to rade s punom predanošću profesionalnim zahtjevima toga posla. Sustav plaćanja usluga stručnih prevoditelja morao bi biti reguliran na razini cijele Hrvatske, sredstva osigurana i nikako simbolična već vrsta naknade za rad koja odražava uvažavanje profesije prevoditelja znakovnoga jezika s jedne strane te uvažavanje gluhih, nagluhih i gluhoslijepih osoba kao jezične manjine i dijela populacije koja zaslužuje profesionalnu uslugu kvalitetnih prevoditelja kao preduvjeta uključivanja u širu društvenu zajednicu.

Ovakav oblik profesionalizacije službe prevoditelja znakovnoga jezika ne bi trebalo smatrati samo snom koji nije moguće postići. Međutim, dok ne postoji snažno uvjerenje da je struka prevoditelja HZJ-a vrijedna struka koju je što prije potrebno profesionalizirati te da su gluhe, nagluhe i gluhoslijepo osobe građani Republike Hrvatske s pravom na kva-

litetne, stručne i etične prevoditelje predane svojoj struci, profesionalizacija o kojoj govorimo može ipak ostati samo tek dalek san. Onoga dana kada se na profesionalizaciju struke prevoditelja HZJ-a počne gledati kao na nužnost koja zaslužuje energičnu predanost svih institucija koje bi trebale surađivati na njezinom ostvarenju (udruge korisnika, udruge prevoditelja, sveučilište, ministarstva, Vlada RH) bit će stvorena čvrsta podloga za razvoj prevoditeljske struke.

OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Smatramo nužnim ukazati na neke moguće nedostatke ovog pilot istraživanja, primarno u odnosu na izbor uzorka ispitanika i mjernog instrumenta. Budući da je teško naći veći, a k tome i homogeni uzorak korisnika HZJ-a u sve tri skupine ispitanika: gluhe, nagluhe i gluhoslijepo osobe, odabran je prigodni uzorak kao najprikladniji u ovom trenutku za ovo istraživanje. Nadalje, kako je broj gluhoslijepih osoba sa stečenim dvostrukim senzoričkim oštećenjem ograničen, što znači značajno manji od broja prelingvalno gluhih i nagluhih osoba korisnika prevoditelja, to je ograničenje bilo vidljivije i odluka o petnaest ispitanika u svakoj skupini činila se razumnom. Treće ograničenje odnosilo se na pripadnost ispitanika zajednici gluhih/nagluhih i gluhoslijepih, jer imati oštećenje sluha ili dvostruko senzoričko oštećenje ne kvalificira osobu pripadnikom zajednice. Potrebno je da osoba aktivno dijeli u zajednici neka manjinska kulturološka obilježja Padden i Humphries (1988).

Mjerni instrument konstruiran za potrebe ovog ispitivanja također ima neka svoja ograničenja koja su došla do izražaja tijekom provođenja ispitivanja i nakon obrade podataka. Iako su se pokazale dobre metrijske karakteristike Skale procjene stavova, smatramo da bi ju trebalo dopuniti nekim dodatnim tvrdnjama iz područja etičnosti, a tvrdnje preoblikovati da budu manje sugestibilne (nažalost to se u nekim tvrdnjama nije izbjeglo). Vođeni intervju bio bi dobar metodološki postupak prikupljanja podataka, a kvalitativna obrada podataka doprinjela bi dubljem uvidu u zadanu problematiku.

Bez obzira na navedena ograničenja mišljenja smo da će ovo istraživanje pridonijeti kvalitetnijoj pripremi prevoditelja za davanje podrške korisnicima njihove usluge.

LITERATURA

- Baker-Shenk, C. (1992). The Interpreter: Machine, Advocate or Ally? In: *Expanding Horizons: Proceedings of the Twelfth National Convention*. Plant-Moeller, J. (ed.) Silver Springs, MD: RID Publications.
- Bell, R. T. (1991). *Translation and Translating: Theory and Practice*. (pp. 35-42). Longman, London i New York.
- Bradarić-Jončić, S. i Tarczay, S. (2005). Uključivanje prevoditelja za znakovni jezik u redovne škole. (str. 105-112). Zbornik radova "4. dani osnovne škole – 2005. Splitsko-dalmatinske županije s međunarodnom suradnjom, Split: HPKZ, ogranak Split.
- Cynthia, B. R. (2005). *Advances in Teaching Sign Language Interpreters*, Washington, D.C.: Gallaudet University Press.
- De Wit, M. (2008). *Sign Language Interpreting in Europe*, Blankenberg Design
- Dean, R. K. & Pollard, R. Q. (2005): Consumers and service effectiveness in interpreting work: A practice profession perspective. In: Marschark, M., Peterson, R. & Winston, E. (ed.), *Interpreting and interpreter education: Directions for research and practice* (pp. 259-282). New York: Oxford University Press.
- Eriksson, L. & Johansson, K. H. (2007). *Dovblindtolkning – ett studiematerial*. Orebro: Trio Tryck AB.
- Frishberg, N. (1986). *Interpreting: An Introduction*. Silver Spring, MD: Registry of Interpreters of the Deaf.
- Gile, D. (1995). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Goransson, L. (2007). Deafblindness in a Life Perspective. (pp. 13-33, 163-189). Malmö: Erlandes Berlings.
- Gutman V. (2002). *Ethics in Mental Health and Deafness*. (pp. 11-37). Washington DC: Gallaudet University Press.
- Hull, S. (2002). Sign Language Interpreting. Putting Theory into Practice. *International Journal of Deaf Studies*, 18, 2, 50-55.
- Humphrey J. H. & Alcorn B. J. (2001). *So You Want to Be an Interpreter: An Introduction to Sign Language Interpreting*. Seattle: H&H Publishing Company
- Janzen, T. (2005). *Topics in Signed Language Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Janzen, T. & Korpinski, D. (2005). *Ethics and Professionalism in Interpreting*. In: Janzen, T. (ed.), *Topics in Signed Language Interpreting* (pp. 165-202), Amsterdam /Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Kemp, M., (1998). *Fundamentals of Evaluating Sign Language Programs*, San Diego, CA: DawnSignPress.
- Lane, H. L., Hoffmeister, R. & Bahan, B. J. (1996). *A Journey Into the Deaf-World*. San Diego, CA: DawnSignPress.
- Lane, H. L. (1999). *Mask of Benevolence: Disabling the Deaf Community*. San Diego, CA: DawnSignPress.
- Mindess, A. (2004). *Reading Between the Signs. Workbook: A Cultural Guide for Sign Language Students and Interpreters*. Yarmouth, ME: Intercultural Press.
- Nikolić, B. (1991). Neki modeli za rješavanje problema planiranja i kontrole transformacijskih procesa u primjeni kompjutera kod osoba s teškoćama socijalne integracije, *Defektologija*, 28,1,129-139.
- O'Malley, D. (1999). *Deprivation of Information*. Proceedings of an International Symposium on Developments and Innovations in Interpreting for Deafblind People. (pp. 44-48). European Commission Grant for Exchange.
- Padden, C. & Humphries, T. (1988). *Deaf in America: Voices from a Culture*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pribanić, Lj. (2007). *Prevoditelj – most između čujućeg i gluhog svijeta*. Zbornik radova 7. bioetičkog okruglog stola (Rijeka, 2006.) *Bioetički aspekti komuniciranja s gluhim pacijentima* (edicija Klinička bioetika).
- Quigley, S. & Youngs, J. P. (1965). *Interpreting for Deaf People. A Report of a Workshop on Interpreting* (Governor Baxter State School for the Deaf, Portland, Maine, July 7-27, 1965).

- Sauerburger, D. (1993). *Independence Without Sight or Sound*. New York: American Foundation for the Blind.
- Shoenberg, B. & Carlson, K. (1999). *Interpreters: Certified or Qualified*. http://www.signonasl.com/doc/interpreters_certified_or_qualified.pdf
- Tarczay, S. (2004a). *Etički kodeks prevoditelja znakovnog jezika – interni materijal za edukaciju prevoditelja*. Zagreb: Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba “Dodir”
- Tarczay, S. (2004b). *Razumijevanje stečene gluhosljepoće*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Tarczay, S. (2007). *Gluhosljepoća – jedinstveno oštećenje*. *Ljetopis socijalnog rada*, 14, 143-153.
- Tye-Murray, N. (2004). *Foundations of aural rehabilitation (children, adults, and their family members)*. Clifton Park, NY: Delmar Learning.
- Wilbur, R. B. (2004). *After 40 Years of Sign Language Research, What do we Know?* In: Bradarić-Jončić, S. & Ivasović, V. (ed.) *Sign Language, Deaf Culture & Bilingual Education*. (pp. 9-31). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Winston, E. A., Peterson, R. & Marschark, M. (2005). *Sign Language Translator and Interpreter*. Oxford & New York: Oxford University Press.

SIGN LANGUAGE INTERPRETERS: HOW THE SERVICE USERS SEE THEM

Abstract: *The aim of this preliminary study was to examine the attitudes of deaf, hard-of-hearing, and deaf-blind people towards Croatian Sign Language (HZJ) interpreters in relation to their linguistic competence, ethics, and behavior during the interpreting process, as well as the personal characteristics of the interpreter. The study examined attitudes toward ethical standards that should be respected during interpreting to a deaf or hard-of-hearing person, especially in contexts where interpreting for deaf-blind persons with dual sensory impairment is carried out. Users of a sign language interpreter did express the importance of the quality of the interpreter and the interpreting process. They want a professional expert, implying a high level of competence in at least two languages (language skills and knowledge about the language), in our case HZJ and spoken Croatian. It is also necessary to have a good knowledge (theoretical and practical) of both cultures and strict adherence to the ethical principles of the profession.*

Since the tested groups of users of sign language interpreter services differ significantly in their answers, as determined by discriminant analysis and univariate analysis of variance, as well as post hoc analysis, this pilot study should serve as a basis for further, more detailed research on the relationship between interpreter service providers and recipients of those services – members of the deaf or deaf-blind community.

Key words: *sign language interpreter, Croatian Sign Language (HZJ), deaf persons, hard-of-hearing persons, deaf-blind persons*